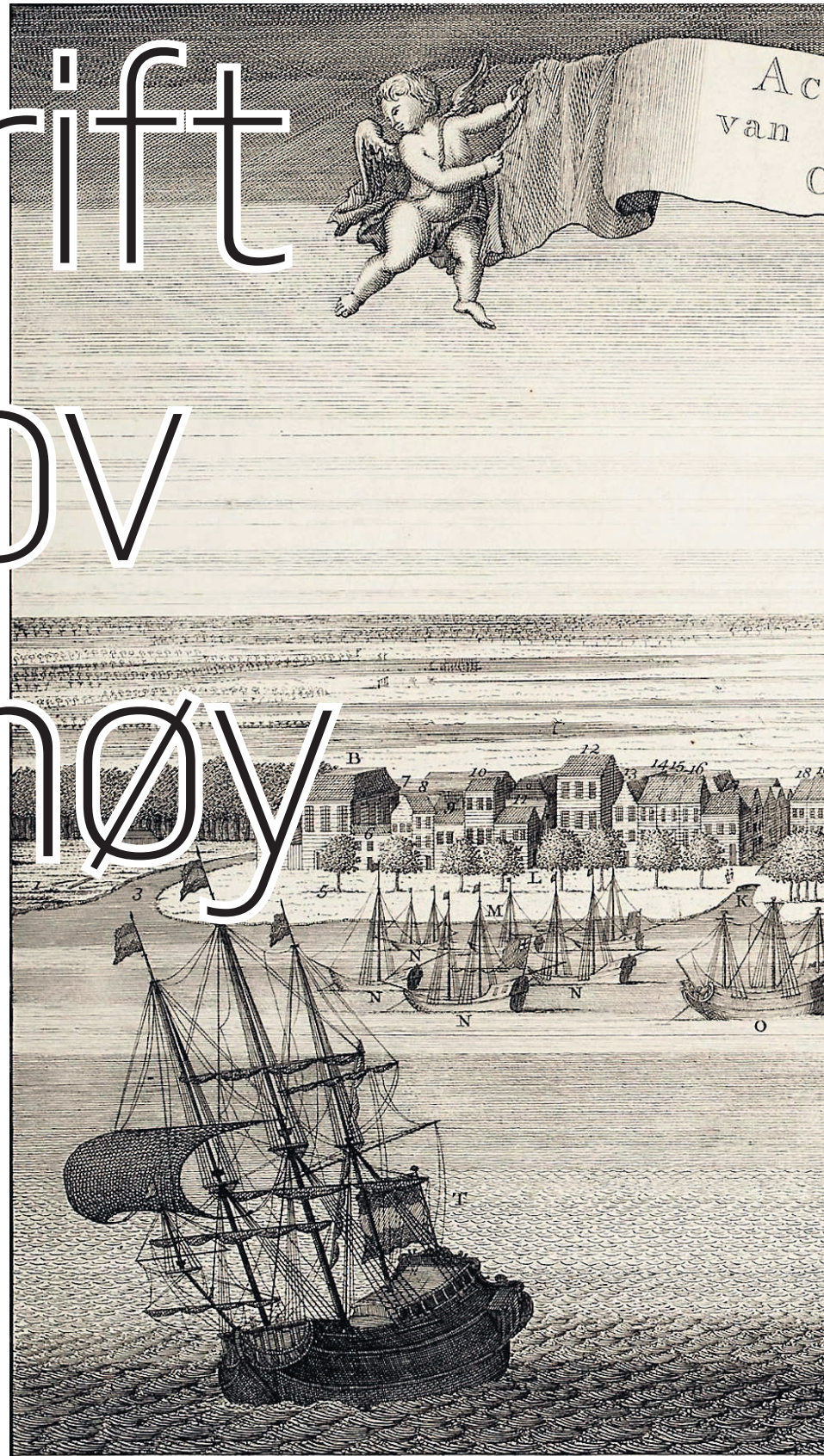

INNSENDT

Denne artikkelen er ikke skrevet av en journalist i Agderposten, og bidragsyter. Vi har funnet innholdet interessant for våre lesere, og

Kodeskrift og elskov på Tromøy

Får du utslett av hjerteformede konfektesker og forventninger om amorøs sjelevrenging? I så fall kan vi trøste deg med at det finnes mer fordekte alternativer. Et eksempel på dette er Johanne Nielsdatters krypterte kjærlighetsbrev, som i mer enn 200 år har skjult beretningen om en hemmelig affære fra området rundt Regevig og Torjusholmen.

1. Nieuwe Werf.
2. Nieuwalle Steen Oven, van de Ed. Societeit.
3. Steen Bakkers Creecq.
4. Huis van den H. Schvallenberg.
5. Orange Boompjes voor de Lutersche Kerk.
6. Huis van de Lutersche Predikant.
7. Huis van de H. Hendrik Buys.
8. Huis van de H. Isak Stolkert.
9. Huis van de H. Frans Picoulet.
10. Huis van de Erve Wendbeck.
11. Hock Huis van Jan Frederik Visser.
12. Huis van den Ed. Heer Charles Godoffrey.
13. Huis van de Erve Grande.
- 14, 15. Twee Huizen van de H. M. Trollet.
16. Huis van de H. Hendrik de Reese.
17. Hock Huis van de Diaconie.
18. Ditto van de H. Jan Fred. Knoffel.
19. Huis van de Wed. Stekkenbroek.
20. Huis van Jan Middelhoof, zynde de Nieuwe Stats Herberg.
21. Huis van de H. Pierre des Mazures.

22. Hock Huis van de Erve Polak.
23. Hock Huis van Jan Prins.
24. Huis aan de Waterkant van dezel.
- 25, 26. Twee Huizen van de H. Moses.
27. Huis van de Ed. West. Comp. voor.
28. De Loois van de Ed. Westindische Comp.
29. Huis van de Ed. West. Comp. voor.
30. Huis van Paul Noordman, zynde Oude Stats Herberg.
31. Hock Huis van de H. Moses R.
32. Hock Huis van de Erve Psidro.
33. Huis van den Ed. Gt. H. Sch.
34. Steene Huis van de Erve Niersbergen.
35. Huis van Mer. de Med. de H. S.
36. Huis van de Erve Niersbergen.
37. Huis van de Wed. Bosse.
38. Hock Huis van Mer. de Med. I.
39. Hock Huis van de H. Schaep.
40. Huis van de Erve de Meza.
41. Huis van den Ed. Gt. H. S. d.
42. Huis van de H. Hendrik Tallbot.

HAVNA I PARAMARIBO PÅ 1700-TALLET. Et sted i nærheten så Christen Brekka de

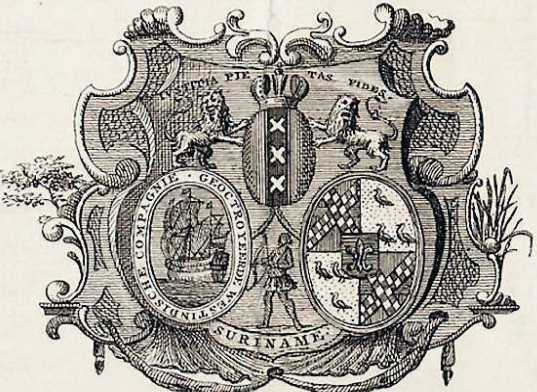
er derfor ikke fri og uavhengig journalistikk. Artikkelen er i sin helhet laget av en ekstern publisering det derfor redigert og tilrettelagt av redaksjonen. Det betales ikke honorar for slike artikler.

CURATE en ORIGINEELE AFBEELDINGE,
 PARIMARIBO, of NIEUW MIDDELBURG,
 Geleegen in de COLONIE ZURINAME.

R. de Medina.
 de Magazyn. Meester.
 Comp.
 or de tweede Commis.
 de Medina.
 Scherpingh.
 de Hoy.
 Straet.
 de Plezsis.

- 43. Huis van de H. I. Scherpingh.
- 44. Hoek Huis van den Ed. Agt. H. W. C. Strube.
- 45. Steene Huis van de Ed. West. Comp. voor de Eerste Commis.
- 46. Het Gouvernement.
- 47. Het Fortres Zelandia.
- 48. De Battery.
- 49. Tent Huis van de Ed. Societeit.
- 50. Schildwagt Huisje.
- 51. Semmelvlyks Creeq.
- 52. Schildwagt Huisje.
- 53. Kookerhoete Boom.
- 54. Orange Boompjes voor het Plein.
- 55. Steene Trap.
- 56. Tammerinde Boemen langs de Waterkant.
- 57. De Koffy Waag.
- 58. Vier Tammerinde Boompjes voor 't Huis van J. Middelhof.
- A. Gersfermerste Kerk, daar onder het Raad Huis.
- B. De Lutersche Kerk.
- C. De Goede Kerk.
- D. Het Plein.

- E. De Orange Straet.
- F. De Kromelboog Straet.
- G. De Savane Straet.
- H. Steegje agter de Comp. Huizen.
- I. Krulbe Hoek.
- K. Watermool Creeq.
- L. Oude Werf Straet.
- M. Nieuwe Paarde Markt.
- N. Engelsche Barken.
- O. Ee'nige Schepen op de Recede leggende.
- P. Een Pruaag met vyve Indianen.
- Q. Een Zuiker Pond.
- R. Een Schip koemende op de Stroom.
- S. Een Tentbood.
- T. Een Schip Gelaade de Rivier Af Zeylende.

TE AMSTELDAM.
 By REINIER OTTENS
 Konstverkooper.

sorte venusbruder bade. På grunn av sine mange bygninger fra den tid står byen på UNESCOs verdensarvliste. (Reiner Ottens, Wikimedia Commons)

HELG

en gammel urtemedisinbok som lenge har vært tilskrevet Edel Nielsdatter på Merdøgaard, ligger et innstukket hefte nedskriblet med merkelige hieroglyfer – en samling dypt personlige brev stilet til Edels storesøster, Johanne Nielsdatter Regevig (1751–1834). På det tidspunktet brevene ble skrevet må hun ha vært en ettertraktet ung dame på omkring 20 år. Ut fra intensiteten i betroelsene kan man lure på om ikke krypteringen er hovedårsaken til at de har overlevd gjennom århundrene.

Men selv om innholdet har interesse i seg selv, er noe av det særegne ved disse brevene nettopp den muren av mystikk de reiser gjennom selve skriftformen. Kodeskriften har på mange måter en paradoksal effekt. Den er ment å hindre uvedkommende i å tilegne seg stoffet. Men på samme tid er den eksepsjonelt godt egnet til å tiltrekke seg snushaner.

Så da de krypterte brevene ved en tilfældighet ble gjenopplaget i 2009, skapte det en del rabalder på lesesalen. Materialet – som nå befinner seg på KUBEN i Arendal – kunne rett og slett ikke legges tilbake på plass før chifferets hemmeligheter var avkodet.

Regevig-chifferet

Nå er arkivarer i og for seg vant med å forholde seg til uleselige kråketegn. Noen ganger kan man jo også få inntrykk av at tidligere generasjoner med vilje skrev på en slik måte at det skulle være uleselig for ettertiden. Men med hemmelig skrift, det man i kryptologien kaller et chiffer, er saken annerledes. Der er det jo dette selve hovedsaken. Kvaliteten på et krypteringschiffer ligger nettopp i evnen til å forbli ubegripelig. Og der har Regevig-chifferet en del svakheter.

Teknisk sett er det chifferet vi finner i brevene et substitusjonschiffer – en type hemmelig skrift som i ulike varianter ble brukt i mange hundre år. Chifferet fungerer ganske enkelt ved at de normale bokstavene byttes ut med alternative symboler. Dette er i utgangspunktet en ganske effektiv form for kryptering. Men dersom metoden ikke brukes riktig, er skriften lett å dechiffrere. En åpenbar tabbe er å beholde mellomrom mellom ordene, og det var nettopp det Johanne Nielsdatter gjorde. Et hvert språk inneholder ord av ulik lengde. I vårt språk er det for eksempel et relativt lite antall ord på en, to eller tre bokstaver. Ved å gjette seg til de ordene i teksten som angir «i», «å», «og», «som», «med», «til» eller «på», har man raskt identifisert såpass mange symboler at det er mulig å gi seg seg i kast med lengre ord. I prinsippet var derfor Johanne Nielsdatters

FORBINDELSE TIL MERDØGAARD: Johanne var storesøster til Edel Nielsdatter, som sammen med ektemannen Jacob Larsson satte et varig preg på det gamle skipperhuset. (Foto: Karl Ragnar Gjertsen, KUBEN/AAma)

krypterte meldinger aldri særlig sikre. Kanskje ble de dechiffrert allerede i hennes egen samtid.

Det morske alfabet

Regevig-chifferet er kanskje ikke noe vendepunkt i kryptografiens historie, men som kulturhistorisk fenomen har det likevel en slags utbredelse. Utformingen er nemlig beslektet med andre substitusjonsalfabeter man finner på omtrent samme tid. Nøkkelen som ligger til grunn er mer eller mindre sammenfallende med det såkalte «pigpen-chifferet», en hemmelig skrift som antagelig er mest kjent fordi frimurerne på 1700-tallet brukte det til å hemmeligholde sine arkiver. Avarter av dette må imidlertid ha eksistert omtrent overalt. Lignende chiffer brukes fortsatt av skolebarn, blant annet finner man det i Hakkespettboka. I mellomkrigstiden skal det ha blitt brukt i hemmelige meldinger utvekslet mellom fangene på Botsfengselet. Men mest interessant for vårt vedkommende er at det har klare likhetstrekk med det såkalte «morske alfabet» som kan dokumenteres i norske byg-

der i siste halvdel av 1700-tallet.

Alt i alt vitner dette om noe man kanskje best kan karakterisere som kodebevissthet. Regevig-chifferet er ikke bare et vilkårlig oppfunnet sett med skrifttegn som erstatter de enkelte bokstavene i alfabetet, men et systematisk oppbygd chiffersystem der de ulike tegnene utledes av en grafisk nøkkel.

Likheten med andre krypteringssystemer innebærer at Regevig-chifferet kan ha hatt en viss utbredelse. I prinsippet kan selvsagt Johanne og vennene hennes ha utviklet denne spesielle varianten på egen hånd. Men ut fra det som er sagt ovenfor er det langt rimeligere at skriften baserer seg på allerede kjente forbilder.

En indre krets

Spørsmålet er i neste omgang hvor godt kjent denne typen skrift var i lokalområdet. Krypteringen forutsetter en overensstemmelse mellom avsender og mottaker, og jo mer eksklusiv den er, jo mer impliserer den et element av fortrolighet. Et kompliserende element i den sammen-

heng er imidlertid at brevene ikke er bevart i original, men som avskrifter i et lite hefte bestående av brettede folioark. Selv om dette antagelig stammer fra Johanne Nielsdatters egen hånd, kan en lure på om krypteringen først og fremst er noe som har sneket seg inn ved selve avskriften, eller med andre ord, om brevene opprinnelig ble skrevet med vanlig skrift.

Brevene forteller nemlig med rene ord at de i noen tilfeller er kryptert av avsender. I ett av dem får Johanne spørsmål om hun ønsker å videreføre brevvekslingen, og om «det i så fall må skje med denne slags skrift, om der da nogen ubarmhiertig brekte mit brev og finde eders der udi, vilde de da enda blive lige kloge, baade paa vem det skal til saa vel som inholden.»

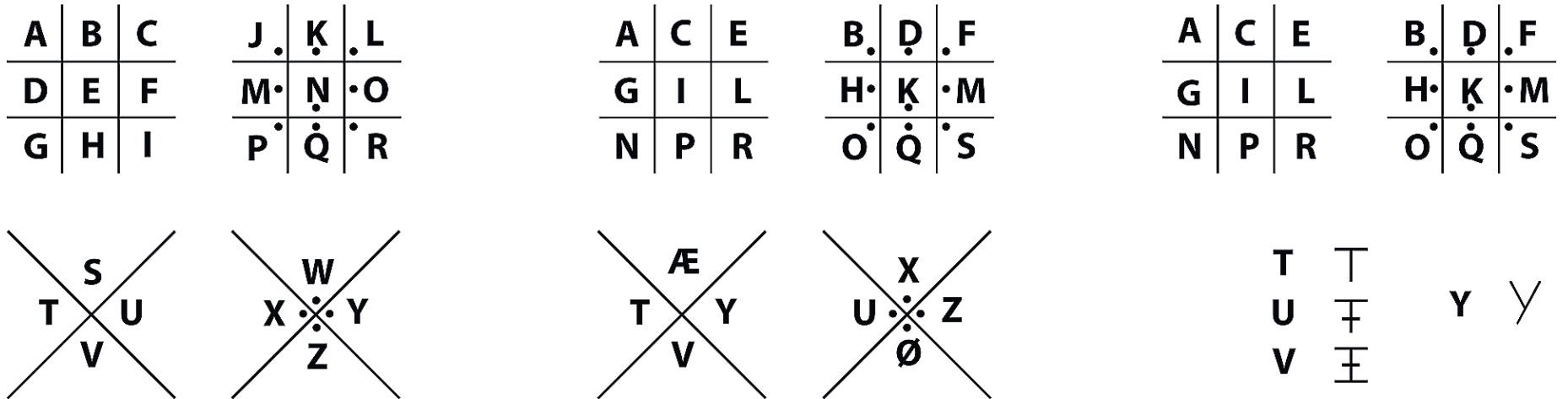
Ut fra disse premissene virker det rimelig å anta at skriften ikke var altfor godt kjent i lokalområdet. Hensikten var jo, som det sies i brevet, at den skulle hindre uvedkommende i å gjøre seg kjent med innholdet, og ikke minst skjule opplysninger om avsender og mottaker. Det kan dessuten se ut til at Johanne har

benyttet seg av chifferet for å skjule sensitive opplysninger også i andre sammenhenger. I urtemedisinboka – som trolig også må ha tilhørt Johanne – benyttes chifferet til å kamuflere termer for «maanedstider», «blod-pis» og andre forhold som tilhører intimsfæren.

Skrevet i stor hast

Brevenes kryptiske fremtoning gjør at man automatisk venter seg noe eksepsjonelt av innholdet. Problemet er kanskje at innholdet er litt for eksepsjonelt, eller mer presist, at det setter ord på følelser som ikke kan formidles, men først og fremst må deles. I praksis dreier det seg om en serie brev Johanne har mottatt fra en eller flere beilere som – til tross for at hun ikke lenger ønsker deres tilnærmelser – fortsetter å bedyre sin interesse og uforstilte oppriktighet.

Mange av brevene er skrevet i fjerne himmelstrøk, men avslører lite av det som foregår på reisen. Tankene går til hjemtraktene og til Johanne – «Du er den eneste og første iomfru jeg haver saa høyt elsket, aag du bliver

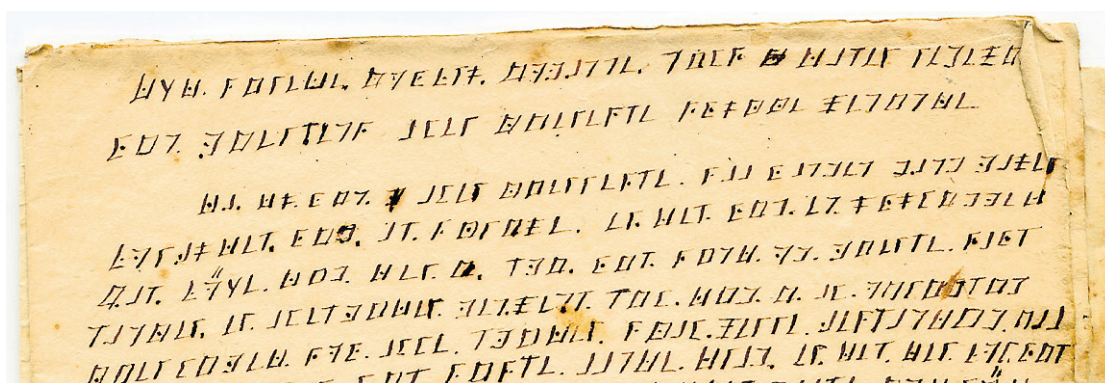

Pigpen-chifferet

Mørske alfabet

Regevig-chifferet

PRINSIPPET BAK REGEVIG-CHIFFERET: Med og uten prikking danner matrisen til sammen 18 rom som hver for seg gir utgangspunkt for én bokstav. Som det fremgår av oversikten er Regevig-chifferet identisk med «mørske alfabet» til og med bokstaven «s». (Montasje: Kyrre Thorsnes, KUBEN/AaMa)

REGEVIG-CHIFFERET: Slik det manifesterer seg i praksis. (KUBEN/AaMa, PA-1330, A 18/1980)

FAKTA

I ET HISTORISK LYS

- Under denne vignetten skriver historikere og andre fagfolk på Agder om spørsmål de brenner for.
- Spalten er et samarbeid mellom Aust-Agder museum og arkiv, HIFO Agder og Agderposten.
- Har du tips og ideer, så kontakt oss på epost: kristoffer.vadum@aama.no eller redaksjonen@agderposten.no

ogsaa den siste, enten ieg nyder den lykke at faa dig eller ikke.» Man fornemmer en slags liden- de ung Werther i disse linjene, klar til å vende pistolen mot tin-ningen. Med tanke på at Göthe utga sitt verk i 1774, mens brevene stammer fra mellom 1770 og 1774, er en slik kobling kanskje ikke helt søkt.

Sjøsprøyt eller støy fra fjerne havnebyer lurer noen ganger under overflaten, men kun som et apropos: «Ieg havde meget at skrive, mens ieg maa afbryde for- medelst skibet som dete brev kom med ligger nu seylerdig ... Vi bliver seyler klar sist denne uge. Skrevet i stor hast som vel kan synes.» Men for det meste er det et indre liv, snarere enn en ytre verden, som avspeiles i brevene.

De sorte venusbruder

Vi vet lite om hvem disse beil-erne var eller hvor mange det kan dreie seg om. Kun en av dem navngis, Christen Brekka, som tydeligvis da er i nederlandsk tje- neste. De undersøkelserne vi så langt har gjort i kirkebøker og lignende har ikke gitt noen hol-depunkter om hvem dette kan

være. Han forventer seg forfrem- melse, men skulle ønske at dette kunne skje i Norge så vel som i Holland, «thi fuglen tragter dog gjerne efter det rede den er fløy- et fra». Det er vel rimelig å tenke seg at han her sikter til en for- fremmelse i forholdet til Johan- ne.

I neste brev er han på den an- dre siden av Atlanterhavet, uten- for havnebyen Paramaribo i den nederlandske kolonien Surinam. Her får tonen en nesten erotisk karakter. Fra der han ligger med skipet har han en deilig utsikt til hvordan de sorte venus-bruder bader. Klær har man ikke mange av. Han spør rett ut om Johanne kunne tenke seg å komme dit.

Ut fra de sparsomme opplys- ningene brevene selv gir, frem- står Christen Brekka dermed som et eksempel på de mange egdene som søkte tjeneste i Ned- erland og som ofte endte i over- sjøisk fraktfart. Kanskje vendte han aldri tilbake. At dødelighe- ten var høy på disse ferdene, er velkjent.

Et element av risiko

Johanne ble i hvert fall ikke gift

med Christen Brekka. Det var med skipperen Peter Larssøn (1744–1819) hun skulle vies til ek-teskapet. Peter og Johanne var doble søskenbarn, hvilket inne- bærer at de var fetter og kusine på både mors- og farssiden, på samme måte som deres yngre søsken Edel Nielsdatter og Jacob Larssøn på Merdøgaard. Sammen slo de seg ned på Tor- jusholmen, hvor Johanne levde resten av livet.

Men samtidig har hun altså tatt vare på disse brevene gjen- nom et langt ekteskap – vel for- vart i hemmelig skrift, som min- ner fra ungdommens svermeriske tilværelse. Dette ele- mentet forsterkes ved at brev- samlingen også inneholder en avskrift av et sterkt bebreidende brev Johanne skrev til Peter da de fortsatt var forlovet. I brevet uttrykker hun forundring over Peters oppførsel etter at han brakte henne budskap om farens drukningsdød i Waterford i Ir- land – «Thi føren du kom iem priste ieg meg lykkeligere, ia me- get lykkelig i at have funden en saa opriktig ven, mens da ieg ventet at have trøst af min ven, er han dum.» Hun kan ikke for-

stå dette annerledes enn at Pe- ters tidligere opriktighet er for- andret, og skulle dette være tilfellet, ønsker hun å bli fritatt for forlovelsen. Så når var Peter dum? Brevet er ikke datert, men må stamme fra tiden etter farens død i juni 1774, og rimeligvis før hun giftet seg med Peter i januar 1777.

Levningenes budskap

Johanne Nielsdatters brevsam- ling blottstiller henne på flere måter. Det at hun har tatt vare på dem inn i ekteskapet innebærer et element av risiko. Og nettopp dette understreker den betyd- ningen innholdet har hatt for henne. Som levninger, i kombi- nasjon med sitt usedvanlige inn- hold, bringer brevene oss nær- mere de menneskene som skrev dem.

Peter og Johanne fikk ingen barn. Etter mannens død bodde Johanne på Torjusholmen sammen med sin nevø Jacob Ja- cobssøn Larssøn. Antagelig var det slik urtedagboka og de hem- melige brevene gled over i en an- nen gren av familien, og på den måten i mer enn 200 år kom til å

forbindes med søsteren Edel Ni- elsdatter på Merdøgaard.

Kilder

- Jacob Chr. Lund-Larssøns sam- ling, PA-1330 (A 18/1980), KU- BEN/AaMa.
- Bjørn A. Devik: «Det mørske alfa- betet». Nord-Trøndelag historie- lag, årbok 1989.
- Øyvind Bibsskog: Hemmelige språk og tegn. Oslo 1945.

Artikkelforfattere:

Kristoffer Vadum, forskningsle- der, Aust-Ag- der museum og arkiv-

Kyrre Thorsnes, bibliotekar, Aust-Agder museum og arkiv.